

MENOY

Αρχική > Ένθετα > Monde Diplomatique > Οι κλιματικές αιτίες των διενέξεων

Οι κλιματικές αιτίες των διενέξεων

29.11.2015

Της Agnès Sinaï*

Την περίοδο 2006-2011, η Συρία γνώρισε τη μεγαλύτερη διάρκεια ξηρασίας και τη μέγιστη απώλεια σοδειάς αγροτικών προϊόντων που καταγράφηκε ποτέ από την εποχή των πρώτων πολιτισμών που έκαναν την εμφάνισή τους σε αυτό που αποκλήθηκε «Γόνιμη Ημισέληνος».¹ Από τα 22 εκατομμύρια του πληθυσμού της χώρας, 1,5 εκατομμύριο άτομα (αγρότες, κτηνοτρόφοι και οι οικογένειές τους) επλήγησαν από την ερημοποίηση² κι εγκατέλειψαν μαζικά τη γη τους καταφεύγοντας στις πόλεις.³ Η έξοδος αύξησε τις εντάσεις που είχε ήδη πυροδοτήσει το κύμα των Ιρακινών προσφύγων που είχε καταφύγει εκεί μετά την αμερικανική εισβολή στο Ιράκ, το 2003. Επί δεκαετίες, το μπααθικό καθεστώς της Δαμασκού είχε παραμελήσει τον φυσικό πλούτο της χώρας, είχε επιδοτήσει τις καλλιέργειες σίτου και βαμβακιού που χρειάζονται μεγάλες ποσότητες νερού και είχε ενθαρρύνει αναποτελεσματικές τεχνικές άρδευσης. Η υπερβόσκηση και οι δημογραφικές πιέσεις ενέτειναν αυτές τις διαδικασίες. Έτσι, την περίοδο 2002-2008, οι υδάτινοι πόροι της χώρας είχαν μειωθεί κατά το ήμισυ.

Η κατάρρευση του γεωργικού συστήματος της Συρίας οφείλεται σε έναν πολύπλοκο συνδυασμό παραγόντων. Σε αυτούς συγκαταλέγονται και η κλιματική αλλαγή, η κακή διαχείριση των φυσικών πόρων και η δημογραφική δυναμική. Ο Φρανσέσκο Φέμια και η Κάιτλιν Γουέρελ, από το Κέντρο για το Κλίμα και την Ασφάλεια, εκτιμούν ότι ο «συνδυασμός των οικονομικών, κοινωνικών, κλιματικών και περιβαλλοντικών αλλαγών διάβρωσε το κοινωνικό συμβόλαιο που είχε συναφθεί ανάμεσα στους πολίτες και στην κυβέρνησή τους, λειτούργησε ως καταλύτης για τα κινήματα της αντιπολίτευσης και υπονόμησε αμετάκλητα τη νομιμοποίηση της εξουσίας του Άσαντ».⁴ Κατά τη γνώμη τους, η εμφάνιση της Οργάνωσης του Ισλαμικού Κράτους και η εξάπλωσή της στη Συρία και στο Ιράκ οφείλονται εν μέρει στην ξηρασία. Κι αυτή η ξηρασία δεν εντάσσεται μονάχα στο πλαίσιο της φυσικής μεταβλητότητας του κλίματος. Πρόκειται για μια

ανωμαλία: η επιθεώρηση της αμερικανικής Ακαδημίας των Επιστημών εκτιμά ότι «η αλλαγή του επιπέδου των βροχοπτώσεων στη Συρία συνδέεται με τη μέση αύξηση της στάθμης της θάλασσας στην Ανατολική Μεσόγειο, σε συνδυασμό με τη μείωση της υγρασίας του εδάφους. Κανένα φυσικό αίτιο δεν περιλαμβάνεται σε αυτές τις τάσεις, ενώ η ξηρασία και η υπερθέρμανση επιβεβαιώνουν τα κλιματικά μοντέλα με τα οποία επιχειρείται η αντιμετώπιση της αύξησης των εκπομπών αερίων που συμβάλλουν στο Φαινόμενο του Θερμοκηπίου».⁵

Στην Ανατολική Κίνα, κατά τη διάρκεια του χειμώνα του 2010-2011, η απουσία βροχοπτώσεων, σε συνδυασμό με τις αμμοθύελλες, οδήγησε την κυβέρνηση του Γουέν Ζιαμπάο να εκτοξεύσει ρουκέτες προς τα σύννεφα, ελπίζοντας ότι θα πυροδοτήσει βροχές. Η ξηρασία είχε αλυσιδωτές επιπτώσεις, οι οποίες ξεπέρασαν κατά πολύ τα σύνορα της χώρας. Πράγματι, η απώλεια της σοδειάς υποχρέωσε την Κίνα να αγοράσει σιτάρι από την παγκόσμια αγορά. Η εκτίναξη της τιμής του σιταριού, που προκλήθηκε σε παγκόσμιο επίπεδο, τροφοδότησε τη δυσарέσκεια των λαϊκών στρωμάτων στην Αίγυπτο, τον μεγαλύτερο εισαγωγέα σιταριού διεθνώς. Εκεί, τα νοικοκυριά διαθέτουν συχνά περισσότερο από το ένα τρίτο του εισοδήματός τους για την αγορά τροφίμων. Ο διπλασιασμός της τιμής του σιταριού -η οποία πέρασε από 157 δολάρια ανά τόνο το 2010, στα 326 δολάρια τον Φεβρουάριο του 2011- έγινε ιδιαίτερα αισθητός σε αυτήν τη χώρα που εξαρτάται ιδιαίτερα από τις εισαγωγές ειδών διατροφής. Η τιμή του ψωμιού τριπλασιάστηκε, γεγονός το οποίο αύξησε τη λαϊκή δυσарέσκεια απέναντι στο αυταρχικό καθεστώς του προέδρου Χόσι Μουμπάρακ.

Την ίδια περίοδο, οι σοδειές σιταριού, σόγιας και καλαμποκιού στο νότιο ημισφαίριο επλήγησαν από τη Νίνια, ένα σοβαρό κλιματικό φαινόμενο που πυροδότησε ξηρασία στην Αργεντινή και κατακλυσμιαίες βροχές στην Αυστραλία. Σε ένα άρθρο τους στην επιθεώρηση "Nature", οι Σόλομον Χσιάνγκ, Κάιλ Μενγκ και Μαρκ Κέιν απέδειξαν ότι υπάρχει συσχετισμός ανάμεσα στους εμφυλίους πολέμους και στο φαινόμενο της Νότιας Διακύμανσης του Ελ Νίνιο (ENSO), το οποίο, κάθε τρία έως έξι χρόνια, προκαλεί συσσώρευση θερμών θαλασσιών μαζών κατά μήκος των ακτών του Ισημερινού και του Περού, καθώς επίσης και αναστροφή των αληγών ανέμων στον Ειρηνικό Ωκεανό, οι οποίοι συνδέονται με σημαντικές μετεωρολογικές αναστατώσεις σε παγκόσμια κλίμακα.⁶ Σύμφωνα με τα συμπεράσματα του Χσιάνγκ και των συναδέλφων του, η πιθανότητα ξεσπάσματος εμφυλίων συγκρούσεων διπλασιάζεται κατά τη διάρκεια των φαινομένων ENSO. Πρόκειται για την πρώτη απόδειξη του γεγονότος ότι η σταθερότητα των σύγχρονων κοινωνιών εξαρτάται σημαντικά από το παγκόσμιο κλίμα.

Η κλιματική αλλαγή έχει μετατραπεί σε «πολλαπλασιαστή απειλών» και τροποποιεί την πορεία των διεθνών σχέσεων. Τη *hard security*, η οποία αποτελεί κληρονομιά του ψυχρού πολέμου, διαδέχεται η *natural security*, μια έννοια η οποία δημιουργήθηκε από Αμερικανούς στρατιωτικούς που συνεργάστηκαν στους κόλπους του Κέντρου για μια Νέα Αμερικανική Ασφάλεια. Αυτή η δεξαμενή σκέψης δημιουργήθηκε το 2007 για να αντικρούσει τον κλιματικό σκεπτικισμό των νεοσυντηρητικών και για να εντοπίσει τις αναδυόμενες παγκόσμιες απειλές.

Οι αιτίες της περιβαλλοντικής ανασφάλειας δεν είναι πλέον δυνατόν να περιορίζονται στα

καθαρὰ εξωγενή και φυσικά στοιχεία, όπως οι εκρήξεις ηφαιστειών, οι σεισμοί και τα τσουνάμι. Οι ανθρώπινες δραστηριότητες, η επιτάχυνση των παραγωγικών κύκλων και η παγκοσμιοποίησή τους συμβάλλουν στην αποσταθεροποίηση του κλίματος. Ο νεολογισμός «ανθρωπόκαινος» περίοδος υποδηλώνει αυτό το υπέρμετρο οικολογικό αποτύπωμα των βιομηχανικών κοινωνιών πάνω στο γήινο σύστημα.

Στην Αρκτική, όπου οι πάγοι ενδέχεται να έχουν λιώσει εντελώς μέχρι τα τέλη του αιώνα και όπου οι συνέπειες της υπερθέρμανσης του παγκόσμιου κλίματος είναι δύο φορές εντονότερες απ' οπουδήποτε αλλού, οι διεκδικήσεις για τη χάραξη νέων χερσαίων και θαλάσσιων συνόρων αναζωπυρώνουν τις εντάσεις ανάμεσα στις χώρες που γειτονεύουν με τον Βόρειο Πόλο.⁷ Η Ρωσία, η οποία εξερευνά την Αρκτική εδώ και αιώνες, είναι η μόνη χώρα που διαθέτει πυρηνικά παγοθραυστικά. Αυτή τη στιγμή, στα ναυπηγεία της Αγίας Πετρούπολης κατασκευάζεται ένα γιγάντιο μοντέλο πλοίου αυτού του τύπου, το οποίο θα καθελκυστεί το 2017.⁸

Η Μόσχα ανανεώνει επίσης τον στόλο των πλήρως αθόρυβων υποβρυχίων τέταρτης γενιάς που διαθέτει, τα οποία είναι σε θέση να εκτοξεύσουν πυραύλους που φέρουν πυρηνικές κεφαλές. Από την πλευρά των Αμερικανών, το άνοιγμα της Αρκτικής παρουσιάζεται τόσο ως ανέλπιστη εμπορική ευκαιρία απέναντι στην Ασία, όσο και ως μια δυνατότητα για ασφαλή πρόσβαση σε νέους ενεργειακούς πόρους.⁹

Η τήξη των πάγων της Αρκτικής επιβάλλει τις δικές της ιδιαίτερες συστημικές επιπτώσεις. Η διακύμανση του πολικού στροβίλου, του παγωμένου ρεύματος αέρος που διατρέχει τον Βόρειο Πόλο, εξηγεί το κύμα ψύχους που ενέσκηψε στη Βόρειο Αμερική κατά τη διάρκεια του χειμώνα 2013-2014. Όπως παρατηρεί ο ειδικός σε ζητήματα στρατιωτικής στρατηγικής Ζαν Μισέλ Βαλαντέν, «η αλληλεπίδραση που υπάρχει ανάμεσα στην Αρκτική και την υπερθέρμανση του πλανήτη είναι κάτι το νέο στην Ιστορία της στρατηγικής, επειδή μετατρέπει τη συνάντηση γεωγραφίας και γεωφυσικής που πραγματοποιείται σε αυτήν την περιοχή σε μια νέα και παράξενη εξουσία, την οποία ονομάζουμε 'περιβαλλοντική εξουσία της Αρκτικής'. Αυτή η εξουσία ασκείται σε πλανητική κλίμακα με μαζικές συνέπειες».¹⁰

Βέβαια, η τελευταία έκθεση της Διακυβερνητικής Ομάδας Εμπειρογνομόνων για την Κλιματική Αλλαγή (IPCC ή GIEC στη γαλλική γλώσσα) υπογραμμίζει ότι δεν υπάρχει καμία τεκμηριωμένη θεωρία η οποία να μας επιτρέπει να υποστηρίξουμε ότι ενδέχεται να ξεσπάσουν ένοπλες συγκρούσεις στον Βόρειο Πόλο. Η τήξη των πάγων θα καταδείξει τον βαθμό της σταθερότητας των θεσμών που αποσκοπούν στη συνεργασία των χωρών που συνορεύουν με τους πόλους, όπως, για παράδειγμα, του Συμβουλίου της Αρκτικής. Οι σχέσεις αιτίου - αιτιατού αποδεικνύονται σύνθετες και ασταθείς, ενώ εξελίσσονται συνεχώς: οι συνέπειες της υπερθέρμανσης του πλανήτη επηρεάζουν με αρνητικό τρόπο τις κοινωνίες ανάλογα με την ανθεκτικότητα των κυρίαρχων σε αυτές πολιτικών, οικονομικών και κοινωνικών συστημάτων.¹¹

Στο βιβλίο του «Climate Wars», ο δημοσιογράφος Γκβιν Ντάιερ περιγράφει έναν κόσμο όπου η

υπερθέρμανση του πλανήτη επιταχύνεται και όπου οι πρόσφυγες, θύματα των λιμών που προκαλεί η ξηρασία ή διωγμένοι από τη γη τους από την άνοδο της στάθμης της θάλασσας, προσπαθούν να φτάσουν μέχρι το βόρειο ημισφαίριο. Την ίδια στιγμή, οι τελευταίες χώρες, οι οποίες εξακολουθούν να έχουν αυτάρκεια τροφίμων και βρίσκονται σε υψηλότερο γεωγραφικό πλάτος οφείλουν να αμυνθούν, ακόμα και καταφεύγοντας στη χρήση πυρηνικών όπλων απέναντι σε γείτονες οι οποίοι γίνονται ολοένα και περισσότερο επιθετικοί, καθώς η νότια Ευρώπη και οι όχθες της Μεσογείου έχουν πλέον μετατραπεί σε έρημο.¹²

Απέναντι σε αυτό που ορισμένοι επιστήμονες αποκαλούν «*ανθρωπογενή κλιματική διαταραχή*», η «*γεωμηχανική*» (δηλαδή, η ηθελημένη παρέμβαση για ανακοπή της αύξησης της θερμοκρασίας του πλανήτη) προσπαθεί να ελέγξει το κλίμα της γης. Συνίσταται σε ένα σύνολο τεχνικών οι οποίες αποσκοπούν στην αφαίρεση ενός μέρους του υπερβάλλοντος άνθρακα που συσσωρεύεται στην ατμόσφαιρα (carbon dioxide removal) και στην ομαλότερη ρύθμιση της ηλιακής ακτινοβολίας (solar radiation management), εγκυμονώντας ωστόσο τον κίνδυνο μιας μείζονος διαταραχής των κοινωνιών και των οικοσυστημάτων. Για παράδειγμα, ο ψεκασμός θείου στην ατμόσφαιρα προϋποθέτει ότι το στρώμα που θα απλωθεί θα είναι αρκετά παχύ, ώστε να επιτύχει ένα οπτικό φαινόμενο το οποίο θα επιφέρει τον περιορισμό της ηλιακής ακτινοβολίας που φτάνει στην ατμόσφαιρα του πλανήτη και, συνεπώς, θα δροσίσει τη Γη.

Αλλά η παρατήρηση των ηφαιστειακών εκρήξεων που εκλύουν μεγάλες ποσότητες θείου στην ατμόσφαιρα οδηγεί τους κλιματολόγους στο συμπέρασμα ότι, παρά το γεγονός ότι τα άτομα του θείου συμβάλλουν στην ψύξη της ατμόσφαιρας, συνεπάγονται επίσης και ξηρασίες σε περιφερειακό επίπεδο, ενώ ενδέχεται και να περιορίσουν την αποτελεσματικότητα των φωτοβολταϊκών συλλεκτών, να φθείρουν το στρώμα του όζοντος και να εξασθενήσουν τον παγκόσμιο υδρογεωλογικό κύκλο. Η τελευταία έκθεση του IPCC προειδοποιεί ότι, «*χωρίς διεθνείς συμφωνίες οι οποίες θα καθορίζουν τον τρόπο και την κλίμακα στην οποία θα χρησιμοποιηθεί η γεωμηχανική, οι τεχνικές διαχείρισης της ηλιακής ακτινοβολίας εγκυμονούν γεωπολιτικούς κινδύνους. Δεδομένου δε ότι το κόστος αυτής της τεχνολογίας ανέρχεται σε μερικές δεκάδες δισεκατομμύρια δολάρια ετησίως, θα μπορούσε να επιχειρηθεί κάτι τέτοιο και από μη κρατικούς φορείς ή από μικρά κράτη που θα ενεργούν για λογαριασμό τους, πυροδοτώντας κατ' αυτόν τον τρόπο παγκόσμιες ή περιφερειακές συγκρούσεις*».

Όπως επισημαίνει από την πλευρά του ο ψυχοκοινωνιολόγος Χάραλντ Βέλζερ, η κλιματική αλλαγή δεν δημιουργεί μονάχα νέους λόγους βίαιων συγκρούσεων: προκαλεί επίσης και νέες μορφές πολέμου. Η ακραία βία των συγκρούσεων υπερβαίνει το πλαίσιο των κλασικών θεωριών και «*δημιουργεί πεδία δράσης για τα οποία τα βιώματα του εξαιρετικά ειρηνικού κόσμου του δυτικού ημισφαιρίου της μεταπολεμικής εποχής δεν παρέχουν κανένα πλαίσιο αναφοράς*».¹³ Ορισμένοι ασύμμετροι πόλεμοι μεταξύ των πληθυσμών και των πολέμαρχων που βρίσκονται στην υπηρεσία μεγάλων ιδιωτικών ομίλων τροφοδοτούν αδιακρίτως τις «*αγορές της βίας*», στις οποίες η κλιματική αλλαγή προσδίδει νέα, μεγαλύτερη ένταση. Το χάος στο Νταρφούρ, στο Σουδάν, το οποίο διαρκεί από το 1987, αποτελεί χαρακτηριστικό δείγμα αυτής της

αυτοκαταστροφικής δυναμικής, η οποία επιδεινώνεται ακόμα περισσότερο από το γεγονός ότι ορισμένα κράτη είναι εξαιρετικά ευάλωτα. Στο βόρειο τμήμα της Νιγηρίας, η υποβάθμιση του εδάφους ανέτρεψε τον τρόπο ζωής των αγροτών και των κτηνοτρόφων, αποτελώντας έναν από τους παράγοντες των μεταναστευτικών ροών στην περιοχή. Αρκετές εκατοντάδες χωριά εγκαταλείφθηκαν και η εσωτερική μετανάστευση συνέβαλε στην αποσταθεροποίηση της περιοχής, ευνοώντας την ανάπτυξη του ισλαμιστικού κινήματος Μπόκο Χάραμ.

Η τελευταία έκθεση του IPCC προβαίνει στον ορισμό της έννοιας του «σύνθετου κινδύνου» (*compound risk*), ο οποίος υποδηλώνει τη σύγκλιση πολλαπλών επιπτώσεων σε μια συγκεκριμένη γεωγραφική περιοχή: *«Επειδή μέχρι το 2050 η μέση θερμοκρασία του πλανήτη ενδέχεται να αυξηθεί κατά 2 έως 4°C σε σχέση με τα επίπεδα του έτους 2000, εάν συνεχιστούν οι υφιστάμενες τάσεις, υπάρχει μια δυναμική η οποία ενδέχεται να προκαλέσει μελλοντικά βαθιές αλλαγές στις μορφές της διαπροσωπικής βίας, στις συγκρούσεις ανάμεσα σε ομάδες και στην κοινωνική αστάθεια».*

Σε ένα βιβλίο που συνέγραψε ο Μάρσαλ Μπ. Μπούρκε, ερευνητής στο Πανεπιστήμιο του Μπέρκλεϊ (Καλιφόρνια) και η ομάδα των συνεργατών του, προβλέπεται ότι μέχρι το 2030 οι ένοπλες συγκρούσεις θα έχουν αυξηθεί κατά 34%. Η μελέτη τους προβαίνει για πρώτη φορά στην αξιολόγηση των δυνητικών επιπτώσεων της κλιματικής αλλαγής στους πολέμους της υποσαχάριας Αφρικής. Αναδεικνύει τη σχέση που υπάρχει ανάμεσα στους εμφύλιους πολέμους, στην αύξηση της θερμοκρασίας και τη μείωση των βροχοπτώσεων, χρησιμοποιώντας τις εκτιμήσεις του IPCC για τις μέσες τιμές εκπομπών αερίων που συμβάλλουν στο φαινόμενο του θερμοκηπίου την περίοδο 2020-2039.¹⁴

Τα κύματα των προσφύγων που θα προστρέξουν στις πύλες αυτής της νησίδιας ευημερίας που είναι η Ευρώπη ενδέχεται να συνεχίσουν να αυξάνονται κατά τη διάρκεια του 21ου αιώνα. Σύμφωνα με τις εκτιμήσεις του πολιτικού επιστήμονα Φρανσουά Ζεμάντ, *«σήμερα, ο αριθμός των ατόμων που έχουν υποχρεωθεί να εγκαταλείψουν τον τόπο τους λόγω της υποβάθμισης του περιβάλλοντος είναι αντίστοιχος εκείνων που τον εγκατέλειψαν λόγω πολέμων και βιαιοπραγιών».*¹⁵ Προσπαθούν να ξεφύγουν από πολέμους που διαδραματίζονται μακριά από τη Δύση, η οποία, παρά την ιστορική ευθύνη της στην υπερθέρμανση του κλίματος του πλανήτη, δυσανασχετεί όταν πρόκειται να τους αναγνωρίσει το καθεστώς του «περιβαλλοντικού πρόσφυγα». *«Η άρνηση του όρου ισοδυναμεί με την άρνηση της ιδέας ότι η κλιματική αλλαγή αποτελεί έναν διωγμό εις βάρος των πλέον ευάλωτων πληθυσμών».* Αυτοί οι πληθυσμοί έχουν μετατραπεί σε θύματα μιας διαδικασίας αλλαγών στη Γη, η οποία τους ξεπερνάει.

* *Η Agnès Sinäi είναι δημοσιογράφος*

¹ (Σ.τ.Μ.) Περιοχή της Μέσης Ανατολής που δημιουργήθηκε από προσχώσεις ποταμών, η οποία σχηματίζει ένα τόξο κύκλου, από την κοιλάδα του Νείλου έως τον Περσικό κόλπο, περιλαμβάνοντας τις λεκάνες του Τίγρη και του Ευφράτη. Η γονιμότητά της επέτρεψε την εμφάνιση των πρώτων μεγάλων πολιτισμών.

² «Syria: Drought driving farmers to the cities», IRIN News, 2 Σεπτεμβρίου 2009, www.irinnews.org.

³ Gary Nabhan, «Drought drives Middle Eastern pepper farmers out of business, threatens prized heirloom chiles», Grist.org, 16 Ιανουαρίου 2010.

⁴ «The Arab Spring and climate change», The Center for Climate and Security, Ουάσιγκτον, Φεβρουάριος 2013.

⁵ Proceedings of the National Academy of Sciences of the United States of America (PNAS), τόμος 112, n°11, Ουάσιγκτον, 17 Μαρτίου 2015.

⁶ Solomon M. Hsiang, Kyle C. Meng και Mark A. Cane, «Civil conflicts are associated with the global climate», Nature, τόμος 476, n°7361, Λονδίνο, 25 Αυγούστου 2011.

⁷ Βλέπε Gilles Lapouge, «Fascination pour les rôles», «Le Monde diplomatique», Δεκέμβριος 2010.

⁸ «Russia lays down world's largest icebreaker», «Russia Today», 5 Νοεμβρίου 2013, www.rt.com.

⁹ «National strategy for the Arctic region», Λευκός Οίκος, Ουάσιγκτον, 10 Μαΐου 2013, www.white-house.gov.

¹⁰ Jean-Michel Valantin, «The warming Arctic, a hyper strategic analysis», The Red (Team) Analysis Society, 20 Ιανουαρίου 2014, www.redanalysis.org.

¹¹ Intergovernmental Panel on Climate Change (IPCC), Climate change 2014, Impacts, Adaptation and Vulnerability, τόμος 2, Cambridge University Press, Κέιμπριτζ και Νέα Υόρκη, 2014.

¹² Gwynne Dyer, «Climate Wars: The Fight for Survival at the World Overheats», Oneworld Publications, Λονδίνο, 2010.

¹³ Harald Welzer, «Les Guerres du climat. Pourquoi on tue au XXI siècle», Gallimard, συλλογή «NRF essais», Παρίσι, 2009.

¹⁴ B. Burke, Edward Miguel, Shanker Satyanath, John A. Dukema και David B. Lobell, «Warming increases the risk of civil war in Africa», PNAS, τόμος 106, n°49, 23 Νοεμβρίου 2009.

¹⁵ Naomi Klein, Susan George και Desmond Tutu (υπό τη διεύθυνση του), «Stop crime climatique. L'appel de la société civile pour sortir de l'âge des fossiles», Seuil, συλλογή «L'Anthropocène», 2015.

ΠΟΛΙΤΙΚΗ

Πρός νέο ναυάγιο οδηγείται η συνεδρίαση της ΚΕΦΕ της ΝΔ Κυβέρνηση: "Όσα γράφτηκαν στο twitter ειπώθηκαν στην Σύνοδο"

COP21: Η σύνοδος αυτή πρέπει να αποτελέσει ιστορική καμπή, τόνισε ο Α. Τσίπρας (Video)

ΔΙΕΘΝΗ

"Βόμβα" Πούτιν κατά Τουρκίας: Έχω αποδείξεις για τις σχέσεις της με τον ISIS

Τουρκία: Συλλήψεις μεταναστών λίγες ώρες μετά τη συμφωνία της Συνόδου Κορυφής της Ε.Ε

Ήταν ο Νταρθ Βέιντερ... αρχαίος Έλληνας θεός;

ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΣ

Πολύ βαριά τιμωρία στον Παναθηναϊκό για τα επεισόδια στο ντέρμπι

Εντός και εκτός γραμμής Κόντρα σε διαφορετικές συνθήκες...

ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ

Ο Γιώργος Κούτσικας παρουσιάζει την πρώτη του δισκογραφική δουλειά

Επίσκεψη Αρ. Μπαλτά σε αρχαιολογικούς χώρους και μνημεία στα Μέγαρα Αττικής

Απόπειρα αυτοκτονίας έκανε η Σινέντ Ο' Κόννορ

ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ

Κατρούγκαλος: Θέλουμε μεταρρυθμίσεις στο Ασφαλιστικό πέραν των μνημονίων Παράταση πληρωμής φορολογικών υποχρεώσεων και οφειλών

Ευκλ. Τσακαλώτος: Λύση στο χρέος ως το Μάρτιο

ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ

Διάσκεψη του ΟΗΕ για το κλίμα στο Παρίσι #cop21 (Ζωντανή μετάδοση)

Παρίσι: 317 προσαγωγές μετά τα χθεσινά επεισόδια στη συγκέντρωση για το κλίμα

Παγκόσμιες κινητοποιήσεις σήμερα για το κλίμα

ΑΠΟΦΕΙΣ

Πρώτο Θέμα: 50 αποχρώσεις του κίτρινου

Εξαιρετικά δύσκολη η επίτευξη των στόχων του προϋπολογισμού 2016

Και τη σκάφη, σκάφη...

ΕΛΛΑΔΑ

Έληξε η κατάληψη στο προξενείο της Ιταλίας

Μια αξιόπαινη προσπάθεια από το 15ο γυμνάσιο Κυψέλης

Έκτακτη Γενική Συνέλευση της ΚΕΔΕ για τα οικονομικά των Δήμων

Η ΑΥΓΗ

Το περιεχόμενο διατίθεται ελεύθερα χωρίς περιορισμούς υπό τον όρο της παραπομπής στην αρχική του πηγή, για μη-εμπορικούς σκοπούς.

Ο διαδικτυακός τόπος αναπτύχθηκε με εργαλεία ελεύθερου λογισμικού - λογισμικού ανοιχτού κώδικα από την Virtual Trip.

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης.